

## PRIČE U SRPSKOM RJEČNIKU 1818.

## — prilog proučavanju multitekstualnosti —

DANKO ŠIPKA

Filozofski fakultet Sarajevo

0.1. Vukov rječnik iz 1818<sup>1</sup>, pored svih osobenosti, nosi i obilježja epohe romantizma u kojoj je nastao. Tako se u tekstu rječničkih članaka uz standardne elemente leksikografske definicije — (kakvi su, na primjer, prevodni ekvivalenti, opisne i sinonimske definicije, primjeri i sl. — nalazi i niz drugih elemenata bitno drukčije strukture. Najčešće se u rječnički tekst inkorporiraju narodne pjesme, priče, etnografski i istorijski zapisi. Ti elementi, s jedne strane, doprinose afirmaciji dijela naše baštine, dok, gledano iz drugog ugla, narušavaju konsistentnost rječničkog članka.

0.2. Ovdje ćemo se baviti samo pričama unesenim u *Rječnik*. Posmatramo, dakle, zaokružene elemente rječničkog članka sa narativnom strukturom. U posmatranju pripovijedanja u Vukovom rječniku posebnu pažnju posvetićemo sljedećim pitanjima:

- 1) koji su tipovi priča što se u *Rječnik* unose,
- 2) da li priča pri tome gubi išta od svojih tipoloških karakteristika,
- 3) na koji se način prelazi sa teksta rječničkog članka na tekst priče,
- 4) kako priča korespondira sa glavnom odrednicom,
- 5) kakva je funkcija priče u rječničkom članku,
- 6) kakva je razlika između priče i primjera (standardnog definicijskog sredstva u leksikografskoj praksi).

Mislim da bavljenje ovim pitanjima može da ponudi rezultate koji su zanimljivi i danas. Uklapanje priče u rječnički tekst zapravo je slučaj multitekstualnosti, preciznije — radi se o odnosu inkluzije subordiniranog u superordinirani tekst. Svijest o multitekstualnim situacijama i odnosima koji se tu javljaju naročito je važna danas u brzom protoku i demokratizaciji informacija, gdje je ne samo multitekstualnost nego i multimedijalnost sasvim obična pojava.

1. U *Rječniku* smo zabilježili tri tipa narodnih priča:

- a) šaljiva narodna priča,
- b) anegdota,
- c) bajka.

<sup>1</sup> Vuk Stefanović Karadžić, *Srpski rječnik*, Beč 1818, reprint u *Sabrana dela Vuka Karadžića II*, Prosveta, Beograd 1964.

Prva dva tipa priča znatno su češći od trećeg iz prostog razloga što je bajka duža pripovjedačka forma, pa je tako manje pogodna za inkorporaciju u rječnički tekst. Šaljive narodne priče zabilježene su pod odrednicama *Varenje* (kolona 60), *Zloguk* (233), *Klinčorba* (311) i *Pričešalo* (667).

Anegdote nalazimo u primjerima *Obil* (476) i *Pirivatra* (556). Bajka je zabilježena pod odrednicom *Carigrad* (881).

2. I uklopljena u rječnički tekst priča zadržava svoja tipološka obilježja. Ne samo da zadržava generičko obilježje narativnosti nego se čuva i partikularna obilježja svakog tipa priče ponaosob. Tako šaljive priče govore o uopštenim ličnostima (nekom čovjeku, mekom spahijski i sl.) i završavaju humornom poentom. I anegdote završavaju poentom, ali govore o određenim ličnostima — poznatim užem krugu ljudi, kao u slučaju *Pirivatra*, gdje se govori o čovjeku iz Karadžićevog rodnog sela, ili opštepoznatim, kako je u primjeru *Obil*, gdje anegdota govori o Milošu Obiliću. Bajka sadrži elemenat fantastičnosti, a poslije razvoja, kulminacije i razrješavanja fabularnog toka slijedi i karakterističan epilog o daljoj sudbini junaka. Priče, dakle, i kad su uklopljene u rječnički tekst ostaju priče, pa nam to i daje za pravo da govorimo o multitekstualnosti. Naime, priča je, kao književnomjetnička prozna struktura, inkorporirana u tkivo metajezickog naučnog teksta rječničkog članka.

3. Situacije prelaska sa rječničkog teksta na tekst priče nazvaćemo mikropreklučivanje, sredstva kojima se ono ostvaruje mikropreklučivači<sup>2</sup>. Priče se najčešće uvode glagolima *pripovijedati* i *kazati*. U većini slučajeva glagoli se nalaze na samom početku priče: *Pripovijedaju da...*, kako je u primjeru *Klinčorba* (kolona 311); *Srblji pripovijedaju da...*, kako je u odrednici *Obil* (476); *Kažu da...*, kako je u primjeru *Dembel* (str. 124). U svim slučajevima glagol se daje u trećem licu plurala. Pored toga što uključuje tekst priče, ovaj elemenat pokazuje i da autor samo prenosi priču zabilježenu u narodu. Mnogo su rjeđe situacije kad se priča uvodi neodređenom zamjenicom *nekakav*, kako je u primjeru *Zloguk* (233), *jedan* — kao u odrednici *Pirivatra* (556), i slučajevi gdje kao preključivač služi sama forma priče, odnosno oblik kmjeg perfekta, koji se u njoj koristi, kao što je to u primjeru

Varenje, n. 1) das Kochen, coctio. 2) varenje. Ukrao (kaluder  
s dakom kozu, pa idati da se kuva i peče...

(kolona 60)

4. Priča korespondira s glavnom odrednicom tako što se glavna odrednica u njoj obavezno navodi, i to najčešće kao ključna riječ u priči, kao dio njene poente (tako je u primjeru *Klinčorba*, *Pričešalo*, *Obil* i drugim). Rjeđe se korespondencija vrši upućivačkim elementom (zamjenicom), kako je u primjeru:

<sup>2</sup> U savremenoj sociolingvističkoj literaturi nazivom *preključivanje* obuhvata se situacija prelaska s koda jednog jezika na drugi, pa mislimo da termin *mikropreklučivanje* odgovara prelasku s jednog koda na drugi unutar jednog istojezičkog teksta.

Zlogut, mi zloslut, t.j. onaj, koji sve zlo sluti i govori, der Unglücksprophet, vates mali. Nekakav Bosanski spaija, koji je imao u svome selu takvog zloguka...

(kolona 233)

5. Dvije su osnovne funkcije priče kao segmenta rječničkog članka. U jednom dijelu slučajeva priča služi samo da bi se pružile dodatne informacije o pojmu na koji leksema upućuje i upotrebi same lekseme. Takvu funkciju priče nalazimo u svim primjerima gdje je leksema prije uključivanja priče već definisana standardnim elementima. Tako je u navodenom primjeru *Zloguk*, te u odrednicama *Pričešalo* i *Varenje*. Druga je funkcija, pored onoga što obavlja prva, i definisanje lekseme, jer to nije učinjeno prije uključivanja priče. Tako je pod odrednicama *Klinčorba* i *Pirivatra*.

6. Primjeri, standardni elementi rječničkog teksta, obavljaju sličnu funkciju kao i priče, pa se postavlja pitanje kakva je razlika među tim dvama elementima. Mislim da je razlikovno obilježje cjelovitost. Naime, priča se inkorporira u rječnički tekst kao zaseban cjelovit tekst, pa u tim slučajevima i možemo govoriti o multitekstualnosti. Primjeri, s druge strane, nisu cjeloviti, oni su istrgnuti dijelovi drugog teksta koji su asimilirani u rječnički članak, pa tu, zapravo, i nema multitekstualnosti.

7. Na kraju možemo reći da uklapanje priča u tekst Vukovog *Srpskog rječnika* iz 1818. možemo ubrojati u slučajeve multitekstualnosti i na njega primijeniti sve zakonitosti tog odnosa. Iako je ovaj tip tekstualne inkorporacije atipičan, on se odvija po određenim zakonitostima. Priče iz Vukovog rječnika ukazuju nam na mogućnost otkrivanja zakonitosti multitekstualnosti i potrebu proučavanja drugih sličnih slučajeva, onih koji se i danas javljaju i koji su običniji, a time i frekventniji. Takvi su, na primjer, slučajevi uključivanja pjesme ili pisma u proznu strukturu romana, pjesme u tekst naučnog rada i slično. Ukratko, rezultati proučavanja ovog dijela naše baštine trebalo bi, prije svega, da ukažu na mogućnosti osvjetljavanja srodnih pojava u sadašnjosti.